

УДК 342.7+316.647.82
DOI: 10.31733/15-03-2024/1/67-70

Лілія РЯБОВОЛ
професор третьої кафедри
Другого навчально-наукового
інституту Воєнної академії
імені Євгенія Березняка,
доктор педагогічних наук, професор

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ В УКРАЇНІ

Головним обов'язком держави, поряд із завданнями щодо зміцнення національної безпеки, подолання економічної та екологічної кризи, реформування державного управління, є забезпечення прав та свобод людини. Це має визначати зміст і спрямованість діяльності держави, зазначено в Національній стратегії у сфері прав людини. Забезпечення пріоритетності прав і свобод людини, згідно з цим документом, є визначальним чинником формування та реалізації державної політики, здійснення повноважень органів державної влади та місцевого самоврядування, ведення господарської діяльності [6], зокрема в умовах воєнного стану. Актуальною у цьому контексті залишається проблема дискримінації. Не можна не погодитися із тим, що факти дискримінації є у нашому повсякденному та професійному житті, приватній та публічній сферах, проте багато людей не помічають їх, отже, не кваліфікують як такі [4, с. 5].

Умовою вирішення проблеми дискримінації є проведення комплексу заходів, налагодження функціонування ефективної системи щодо її запобігання та протидії. Відповідно до § 8 Національної стратегії у сфері прав людини це є стратегічною ціллю. До завдань, спрямованих на її досягнення, віднесено: забезпечення комплексності та узгодженості законодавства України у цій сфері з урахуванням найкращого міжнародного, у тому числі європейського, досвіду та реальних викликів у сфері прав і свобод людини в Україні; запровадження відповідних та своєчасних позитивних дій на державному, регіональному й місцевому рівнях у сфері запобігання та протидії дискримінації; забезпечення дотримання і впровадження органами державної влади та органами місцевого самоврядування принципу недискримінації в усіх сферах життя суспільства та культури поваги до різноманітності; забезпечення ефективної реалізації механізмів моніторингу та контролю за дотриманням принципу недискримінації в процесі формування державної політики, а також проведення оцінки її реалізації, враховуючи антидискримінаційний та заснований на правах людини підходи; забезпечення безперешкодного доступу кожного до ефективних засобів правового захисту від дискримінації, зокрема шляхом звернення до суду; запровадження системи збору даних про порушення законодавства у сфері запобігання та протидії дискримінації та притягнення до відповідальності винних осіб; створення й забезпечення ефективного функціонування системи запобігання, протидії, документування, розслідування кримінальних правопорушень, вчинених з мотивів нетерпимості, та притягнення винних осіб до відповідальності; забезпечення безперешкодного доступу осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення до об'єктів фізичного оточення, транспорту, інформації та зв'язку, а також з урахуванням індивідуальних можливостей, здібностей та інтересів – до освіти, праці, культури, фізичної культури і спорту [6]. Виконання цих завдань є особливо важливим. Власне недосконалість антидискримінаційного законодавства, на думку дослідників цієї проблематики, є однією з перешкод на шляху європейської інтеграції України.

Права людини наразі постають як критерій легітимності державної влади, засіб її контролю і самообмеження, як стандарти, дотримання/недотримання яких державою є підставою для критики державних інституцій та законодавства громадянським суспільством. Якщо держава нехтує правами людини, вона втрачає легітимність, як і акти, видані нею [2, с. 335].

Концепція прав людини в кожній зарубіжній країні формувалася під впливом відповідної культури, релігії, моралі, філософії, отже, не може бути єдиною для всіх держав і суспільств. Однак сама ідея прав людини є універсальною і набула поширення практично в

усіх державах, як правило, з урахуванням відповідної національної своєрідності. Істотними ознаками прав людини є те, що вони життєво важливі й необхідні як для окремої людини, так і для нормального функціонування суспільства й держави; закріплюються за кожною людиною; рівні та єдині для всіх; мають найвищий юридичний захист; реалізуються за певним механізмом тощо [10, с. 17].

Недостатньо задекларувати права і свободи, навіть на найвищому конституційному рівні. Носії прав, людина і громадянин, у процесі їх реалізації можуть зазнавати неправомірних посягань, різноманітних утисків, тож держава має гарантувати права та свободи, створивши систему умов і засобів, власне гарантій (економічних, політичних, організаційних, правових), необхідних і достатніх для реалізації кожною особою своїх конституційних прав і свобод. Зупинимось безпосередньо на правових гарантіях. Основною серед них є конституційний принцип, закріплений у ст. 3 Конституції України, згідно з яким «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави». Істотним наразі є значення і таких конституційних приписів: «Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах» (ст. 21); «Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками» (ст. 24) [3]. В Основному законі не використовується термін «дискримінація», однак прямо вказується на недопустимість привілеїв та обмежень, що загалом відповідає міжнародним актам у сфері прав людини, у тому числі щодо рівності. Рівність прав і свобод означає, що всі люди мають однаковий (рівний) їх обсяг, права та свободи однаковою мірою належать всім особам, незалежно від статі, раси, політичних, релігійних, інших переконань, етнічного, соціального походження, майнового стану тощо. Рівність усіх перед законом і судом означає, що всі положення законодавства однаковою мірою поширюють свій нормативний вплив на кожную особу, у тому числі під час здійснення судочинства [11, с. 221].

Саме у взаємозв'язку з принципом рівності всіх осіб перед законом та рівного захисту за законом розглядається принцип заборони дискримінації (недискримінації) у міжнародних актах щодо забезпечення прав людини, як-от: Декларація прав людини, Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Конвенція про права осіб з інвалідністю тощо. Акцентуємо, що принцип рівності необхідно відрізнити від принципу рівного ставлення, проголошеного у документах Ради Європи (Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Рамковій Конвенції про захист національних меншин тощо) та Європейського Союзу. Рівність є невід'ємною у здійсненні всіх прав людини. Відповідно до ст. 2 Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» суттєво принцип недискримінації виявляється у тому, що незалежно від певних ознак осіб та/або груп осіб їм має бути забезпечено: рівність прав та свобод; рівність перед законом; повагу до гідності кожної людини; рівні можливості [5].

У звіті/доповіді «Вирішення проблем дискримінації та нерівності в Україні» репрезентовано цілісний комплекс нерівностей, в якому кожний тип нерівності є унікальним, водночас різні типи нерівностей мають загальні аспекти. Наразі класифіковано такі типи нерівності: 1) за ознаками раси, статі, релігії, інвалідності, стану здоров'я (зокрема ВІЛ-статус), сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності, етнічної приналежності, національного походження і кольору шкіри, національності та громадянства, мови, релігії, віку (зокрема уразливий стан дітей) тощо, а також дискримінація за сукупністю/множинністю ознак; 2) у різних сферах життя – політичній, соціально-економічній, культурній, у тому числі сферах зайнятості, освіти, надання товарів і послуг; 3) статусні та соціально-економічні нерівності [1, с. 2, 29]. Сферами суспільного життя, в яких можливі прояви дискримінації, в ст. 4 Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» визначено такі, як: громадсько-політична діяльність; державна служба та служба в органах місцевого самоврядування; правосуддя; трудові відносини, у тому числі щодо застосування роботодавцем принципу розумного пристосування; охорона здоров'я; освіта; соціальний захист; житлові відносини; доступ до товарів і послуг; інші сфери [5].

Власне дискримінацією, згідно з ч. 2 ст. 1 Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», «є ситуація, за якої особа та/або група осіб за їх ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку,

інвалідності, етнічного та соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання, мовними або іншими ознаками, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними, зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами і свободами в будь-якій формі, встановленій цим Законом, крім випадків, коли таке обмеження має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними» [5].

За своєю сутністю дискримінація – це неправове/неправомірне обмеження прав особи за умов відсутності його розумного виправдання та неспівмірності з метою у зв'язку з віком, статтю, кольором шкіри, політичними чи релігійними переконаннями, соціальним станом, іншими підставами, які постають як дискримінаційні ознаки, мотиви. Елементами дискримінації є: відмінне ставлення будь-якого прояву; негативний характер; завдання суб'єкту шкоди; значуща ознака, яка в конкретній ситуації постає як дискримінаційна; відсутність суспільно необхідної мети. Отже, дискримінація є тоді, коли суб'єкт зазнав шкоди (1) внаслідок особливого/відмінного негативного ставлення будь-якого характеру (2) за дискримінаційною ознакою (3) без об'єктивного й достатнього обґрунтування, що суперечить суспільній необхідності (4) [11, с. 223].

На запобігання та протидію дискримінації в Україні прийнято відповідні акти. Особливу роль серед них відіграє Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, яка складається з двох основних рівнів: рамкових умов безбар'єрності та стандартів безбар'єрності. Її метою є створення безперешкодного середовища для всіх груп населення, забезпечення рівних можливостей кожній людині реалізовувати свої права, отримувати послуги на рівні з іншими шляхом інтегрування фізичної, інформаційної, цифрової, соціальної та громадянської, економічної та освітньої безбар'єрності до всіх сфер державної політики [9].

Вже зазначалося, що питання запобігання та протидії дискримінації актуалізувалося в умовах воєнного стану. В контексті реалізації такого стратегічного напрямку Національної стратегії у сфері прав людини як забезпечення права на життя акцентовано на порушенні цього права внаслідок збройної агресії рф, дій збройних формувань рф та створених, підпорядкованих, керованих і фінансованих нею незаконних збройних формувань, а також дій окупаційної адміністрації рф на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях [6]. Очевидно, що в умовах повномасштабного вторгнення рф в Україні ці питання вийшли на найвищий рівень складності.

Військова агресія рф проти України загострила існуючі проблеми та створила нові виклики для різних груп жінок і чоловіків, зазначено в Державній стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року. Серед таких викликів: переміщення, втрата доходу та ризик бідності, насильство, зокрема сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, на тимчасово окупованих територіях, ризики торгівлі людьми. Для забезпечення стійкості України, її відновлення та подальшого розвитку важливим, вказано у цій стратегії, є збереження досягнень державної політики у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, а також інтеграція гендерного підходу в усі стратегії, програми розвитку, застосування гендерно орієнтованого підходу у бюджетному процесі. Це забезпечить рівну участь і врахування потреб та інтересів жінок і чоловіків, які належать до різних груп населення, у процесах відновлення та розвитку держави [8].

Надзвичайно важливими у цьому контексті є приписи ст. 22 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» щодо неприпустимості використання правового режиму воєнного стану для захоплення влади та порушення прав і свобод громадян та прав і законних інтересів юридичних осіб. Згідно з ч. 1 цієї статті «введення воєнного стану не може бути підставою для застосування тортур, жорстокого чи принижуючого людську гідність поводження або покарання» [7].

Таким чином, в Україні формується правове забезпечення запобігання та протидії дискримінації, що реагує на актуальні виклики стосовно реалізації прав та свобод людини, зокрема й в умовах повномасштабного вторгнення рф.

1. На межі. Вирішення проблем дискримінації та нерівності в Україні. Лондон : The Equal Rights Trust Country Report Series: 5, 2015. 473 с. URL : <http://surl.li/aagse>.

2. Ковальчук В. Б. Громадянські права і свободи людини як основний критерій легітимності та конституційності державної влади. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія : Юридичні науки.* 2017. Вип. 876. № 1. С. 329–337.

3. Конституція України від 28.06.1996. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

4. Порадник із запобігання та протидії дискримінації (Рада Європи). Київ : ПП «Видавництво «ФЕНІКС», 2018. 390 с.
5. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні : Закон України від 06.09.2012. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text>.
6. Про Національну стратегію у сфері прав людини : Указ Президента України від 24.03.2021 № 119/2021. URL : <http://surl.li/rgdze>.
7. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
8. Про схвалення Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року та затвердження операційного плану з її реалізації на 2022–2024 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.08.2022 № 752-р. URL : <http://surl.li/rgdgi>.
9. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 № 366-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-p#Text>.
10. Рябовол Л. Т. Обмеження прав та свобод людини і громадянина як соціокультурний та політико-правовий феномен. *Право, суспільство і держава: форми взаємодії: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 12-13 січ. 2018 р.). Київ : Центр правових наукових досліджень, 2018. С. 17–20.
11. Рябовол Л. Т. Система антидискримінаційного законодавства України // Проблеми публічного та приватного права : колект. монографія. Львів-Торунь : Ліга-Прес, 2021. 500 с. С. 216–244. URL : <https://doi.org/10.36059/978-966-397-237-4-8>.

УДК 321+351

DOI: 10.31733/15-03-2024/1/70-71

Сергій ШЕВЧЕНКО

професор кафедри
управління та адміністрування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор наук з державного управління,
професор

КООРДИНАЦІЯ ТА ІНТЕГРАЦІЯ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ БЕЗПЕКИ

Координація та інтеграція політики в сфері безпеки є критичними аспектами сучасного управління, оскільки вони дозволяють країнам ефективно відповідати на складні виклики та загрози, з якими ті зіштовхуються. Цей процес передбачає спільні зусилля різних секторів, агентств та відомств для розробки та впровадження стратегій, спрямованих на забезпечення безпеки країни.

По-перше, координація політики в сфері безпеки передбачає об'єднання зусиль між різними державними органами та агентствами з метою забезпечення єдиної та узгодженої стратегії безпеки. Це охоплює взаємодію між правоохоронними органами, військовими силами, спеціальними службами, міністерствами та іншими структурами, які займаються питаннями безпеки.

По-друге, інтеграція політики в сфері безпеки передбачає поєднання різних аспектів безпеки, таких як військова оборона, кібербезпека, економічна безпека, боротьба з тероризмом та інші, в межах єдиної стратегії. Це дозволяє країнам ефективно відповідати на комплексні загрози та виклики, які виникають у сучасному світі.

По-третє, координація та інтеграція політики в сфері безпеки також передбачає співпрацю з міжнародними партнерами та міжнародними організаціями з метою обміну інформацією, координації дій та спільного реагування на загрози безпеки. Це особливо важливо в контексті глобальних викликів, таких як тероризм, кібератаки та поширення зброї масового знищення.

Координація та інтеграція різних політик та організацій державного сектора є головною метою координації політики, інтеграції та інтегрованого суспільства. У зв'язку з цим тероризм і безпека розглядаються як одні з найяскравіших проблем у державній політиці та державному управлінні. Такі політичні питання часто перегинають традиційні кордони секторів політики, адміністративних організацій та країн і вимагають послідовних і